se Trim

PETAR ZORANIĆ

Napisao

dr. T. Matić

U ZADRU 1909.

IZDANJE „MATICE DALMATINSKE".

ZADAR
Brzotiskom „Narodnoga Lista"
1909

PETAR ZORANIĆ

Napisao

dr. T. Matić

ZADAR
Brzotiskom „Narodnoga Lista“
1909

Budiocu hrvatske narodne svijesti o četiristo-godišnjici rodjenja

Matica Dalmatinska.

I.

U teškim danima, kad je turska sila, oborivši Srbiju i Bosnu, stala prodirati na sjever i zapad u druge naše zemlje, da ih za vijekove otkine od kulturnoga života zapadne Evrope, počela se je na periferiji hrvatskih zemalja, u primorskim gradovima, pod utjecajem talijanske knjige razvijati književnost na narodnom jeziku. Dok su istočni krajevi južnih Slavena pod vlasti turskom za duševni život bili gotovo sasvim mrtvi, bila je knjiga, što se je razvila na uskom zapadnom rubu naših zemalja, sve do druge polovice sedamnaestoga vijeka gotovo jedinim svjedokom, da još nijesmo duševno sasvim smalaksali.

Hrvatska se književnost pomalja u isto doba, oko godine 1500., na jugu u Dubrovniku i na sjeveru u mletačkoj Dalmaciji. Spljet, Hvar i Zadar hvatali su se jedan za drugim u kolo knjige narodne. No pod krilima mletačkoga lava mlada hrvatska književnost očito nije imala dosta ni svjetla ni zraka, te je stala u brzo venuti. Ako i nije kvalitet djelâ bio ne znam kakav, no u šesnaestom vijeku dala je sjeverna Dal-

macija relativno dosta hrvatskih književnika, a kasnije ih sve više nestaje, javljaju se tek sporadički.

U Zadru, centru mletačkom u Dalmaciji, narodnim jezikom je prvi propjevao Petar Zoranić. U *Notizie istorico-critiche* (II. 252.) zabilježio je o njem Appendini tek par redaka: „Pietro Zoranich o De Albis di Nona, poeta di molto merito. Pubblicò egli nel 1569 in Venezia presso Domenico Ferri le sue *Selve* (planine), opera sul gusto dell' Arcadia del Sanazzaro. Descrive in prosa alcune metamorfosi di giovani, di donzelle ec., e dopo vari graziosi racconti fa cantar dai pastori delle belle canzoni“. Ima uz to nešto sitnih bilješčica, što ih je pjesnik sam o sebi i o svojoj porodici prosuo po *Planinama*, no kad se i to pribere, još uvijek ostaje slika veoma tamna i nepotpuna.

Na kraju *Planina* zabilježeno je, da ih je Zoranić dovršio u septembru 1536. [1]), a dvadesetak redaka prije toga veli Divnić našem pjesniku: „ . . . i znam da oto prem u osam lit po dviju križih jesi“. [2]) Pjesnik je prema tomu rođen 1508. ili početkom 1509. Rodno mu je mjesto Zadar: sam kazuje u *Planinama* Sidmoju, ocu pastira Sladmila, da su samo njegovi stari iz Nina, a on da je rođen i uzgojen „tuj blizu u Zadru gradu susedu“. [3]) Nema sumnje, da

---

[1]) „Majus incepit, September perfecit . . .“ Stari pisci, XVI. 95. — [2]) Ib. 94. — [3]) Ib. 28.

je bio vlasteoskoga roda: poklanjajući *Planine* učitelju svojem, kanoniku ninskom Mateju de Mattheys, veli za sebe da je „nonen(sis) pat(ricius)". [1]) Grb njegove porodice bio je cvijet žiljak (giglio), jer iza pjesme o nesretnom mladiću Žiljbilu ima uz tekst *Planina* s kraja bilješka: „Žiljbil jest zlamen Zoranić stari, ča Latini zovu arma ali insegna". [2])

I o pređima svojim govori pjesnik u *Planinama*. Pozivajući se na „pisma" i „sadanje svidoke" izrijekom ističe, da je potekao od koljena „plemenitih i nigda gradodržac Tetačić" [3]) i da se je Zoran, djed pjesnikova djeda, ispred hrvatske krbavske gospode iz zagorja sklonio u primorje, te je po njem cijeloj porodici ostalo ime Zoranićâ. Plemići Tetačići se spominju u Lici u trinaestom vijeku, i to držim, da im je dom bio Gospiću na jugoistoku, negdje oko današnjega sela Mogorića i Pećinskoga vrha. Bili su Tetačići dakle u onom kraju sredovječne Like, što je bio odmah na udarcu Kurjakovićima, koji su u četrnaestom i petnaestom vijeku sve do turskih provala gotovo kao jedini gospodari vladali Krbavom i već rano stali širiti svoju vlast i da-

---

[1]) lb. 3. -- [2]) lb. 11. — [3]) 28. U mletačkom izdanju (od g. 1569.) štampano je „Tetacich", a to je u *Starim piscima* krivo preštampano „tetacih" mj. „Tetačić". — O tom i u opće o Tetačićima govori se opširnije u Zoranićevu *Zborniku*.

lje, tako da su se krajem četrnaestoga vijeka zvali knezovima krbavskim, ličkim, buškim i karlobaškim.

O prošlosti porodice Zoranićeve, o grbu njezinu, o godini i mjestu pjesnikova rođenja dade se eto iz *Planina* nešto doznati, no to su sve — da tako rečem — vanjski momenti. Što bi nas najviše zanimalo iz života pjesnikova: da vidimo, u kakvom je intimnom krugu narastao i pod kakvim se dojmovima duševno razvijao, o tom nam pjesnik ne kazuje gotovo ništa. Razabiremo samo iz *Planina*, da je Zoranić bio religijozan i svesrdno odan svom hrvatskom narodu, te je bez sumnje tim duhom bio zadahnut u očinskom domu. Kanonika de Mattheys zove svojim učiteljem („praeceptor integerrimus") i veli za nj izrijekom, da je „dobar bašćinac i Hrvatin poštovan". [1]) Još veli u posveti *Planina* učitelju svome: „Ne s malim zaisto stidom pisah, jer kako znate da u jinih mnozih skrbljivih pečalah jesam, ke sasfima od takova tega odklanjaju . . . ." [2]) Smijemo li to zbilja tako shvatiti, da su Zoranića u privatnom životu stigli teški dani? Može biti, — no tko zna, kako su naši stari književnici znali govoriti o fiktivnim patnjama i pečalima, kad bi spominjali sebe i djelo svoje, ne će moći ni Zoraniću baš tvrdom vjerom povjerovati.

---

[1]) Stari pisci, XVI. 3. i 4. — [2]) Ib. 4.

Javne prilike Zoranićeva doba bile su u svakom pogledu nevoljne. Pjesnik je vidio, kako u današnjoj Dalmaciji, kolijevci nekadašnje samostalne države hrvatske, nestaje posljednjih tragova stare kraljevine. Od početka petnaestoga vijeka bilo je primorje neprijeporno u rukama mletačkim, a polovicom istoga vijeka (1463.) pala je Bosna pod Turčina. Uskoga traka hrvatske zemlje, što se je našao među dvije vatre, dnevice je nestajalo ispred Turaka. Čete njihove su već krajem petnaestoga vijeka zadirale i u samo primorje mletačko. Kada je Bajazet godine 1499. navijestio rat republici, harali su Turci nemilice polje zadarsko i ninsko, a napose grad Nin, starina Zoranićeva, bio je u takvoj opasnosti, da je biskup Divnić preselio ninske opatice u utvrđeni Zadar. Dvije godine kasnije prijetila je Ninu opet pogibelj, tako da je republika dapače odredila, neka se moći zaštitnikâ ninskih (ss. Marcele, Azela i Ambrozija) radi nesigurnosti prenesu u Zadar. No radi te odredbe su se Ninjani veoma uzrujali, te je pretor zbog toga obustavio prijenos. Republika se nije bez razloga bojala: Turci su tako žestoko udarili na Nin, da se je grad teškom mukom obranio. [1]) Ti su događaji u vrijeme pjesnikovo bili u živoj uspomeni u Zadru, tim više što je turska sila još u-

---

[1]) Farlati, Illyricum sacrum, IV. 224.

vijek bila u svojoj snazi i svaki čas se mogla soriti u primorje. [1])

Niti život u gradovima mletačke Dalmacije nije mogao razvedriti čovjeka, koji se nije još sasvim pretopio u Mlečanina: domaći su se morali posvema prilagoditi tuđoj struji. Stara lička korenika Zoranići zaogrnuli su se plaštom romanskim i postali De Albis — tipičan primjer premnogih naših porodica u Dalmaciji. Naravno, mletačka se je ruka osjećala ponajjače u Zadru, sijelu vlade. Zanimljivo je u tom pogledu svjedočanstvo suvremenika Zoranićeva, Mlečanina Giustiniana. Za Spljet, Trogir i Šibenik veli nam on, da muškarci znadu doduše „lingua franca“, ali od žena rijetko koja razumije štogod talijanski, tako da domaći život u tim gradovima ima sasvim hrvatski karakter. No u Zadru je u isto doba bilo već drukčije: i ondje je puk još ostao vjeran hrvatskom jeziku i običajima, ali od plemstva je veći dio govorio talijanski i živio na talijansku. [2])

---

[1]) Godine 1537. bili su Turci opet pod Zadrom, te je senat dao srušiti u polju zadarskom cenobij sv. Ivana Krstitelja, u kojem su stanovali franjevci, eda Turčin nema utvrđenoga zakloništa (Farlati o. c., V. 127.).

[2]) Običaji plemstva u Zadru jesu „quasi italiani, perchè la maggior parte de nobili vive, favella et veste all' usanza d' Italia, il che forse avviene per la frequenza de forestieri, nobili veneziani, generali, proveditori, capitanii, sopracomiti et altri, che vi praticano continuamente. Li popolari veramente, se ben hanno quasi tutti la lingua

O tomu, kakvim je osjećajima to uzmicanje hrvatskoga elementa napunjalo dušu Zadranina, koji se još nijesu bili odrekli svoje starine, ostalo nam je živo svjedočanstvo u *Vili Slovinki* zadarskoga pjesnika Jurja Barakovića (1548.—1628.). Sva ogorčena kazuje vila pjesniku o narodu i jeziku slovinskom:

Kraljujuć kraljeva sva lita prvih dob,
vojujuć vojeva progoneć svita zlob;
a sada niku kob tujini kladu na nj
govoreć, da je rob, hteć stupit svak prida nj,
i da bi kako panj usahnut umili

---

franca, vivono all' usanza schiava tutti ...." U Šibeniku: „I costumi degli abiti, il parlar et le pratiche di questi Sebenzani sono tutti all' usanza schiava, e vien, che quasi tutti hanno anco la lingua franca, et qualche gentiluomo veste all' italiana, ma sono rari. Le donne tutte vestono alla schiava, e quasi niuna sa parlar franco". U Trogiru je hrvatska svijest još življa: „Gli abitanti di questa città vivono con costumi schiavi. È vero, che alcuni di questi usa abiti italiani, ma rari; hanno ben tutti la lingua franca, ma nelle case loro parlano lingua schiava per rispetto delle donne, perchè poche d' esse intendono lingua italiana, et si ben qualcuna l' intende, non vuol parlar, se non la lingua materna". Za Splječane veli: „I costumi spalatrini sonno tutti all' usanza schiava, la cui lingua materna è così dolce e vaga, che come dell' italiana la tosca è il fiore e la più nobile et migliore, così della Dalmazia questa di Spalato tien il principato. È ben vero, che i cittadini tutti parlano lingua franca, et alcuni vestono all' usanza italiana; ma le donne non favellano se non la loro lingua materna, benchè alcune delle nobili vestono secondo l' usanza italiana". *Itinerario di Giovanni Battista Giustiniano* u drugoj knjizi Ljubićevih *Commissiones et relationes venetae* (Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, vol. VIII., str. 197., 205., 208. i 215.).

klasti ga na oganj, ne bi se kratili,
ne misleć živiti da vavik nimaju
i svaka na sviti da konac imaju ... [1])

Prošlost vile Slovinke bila je mnogo ljepša:

Tako ja pri mojih živa sam umrla,
pokle se nî po njih mâ slava prostrla.
Bih nigda doprla na vrime Marula
Latinkam do grla i glas njih taknula:
opet sam padnula, zač jazik slovinski
vas nauk od skula promini u rimski. [2])

Odričući se sve više domaće starine, Zadrani nijesu hotjeli ni primiti *Vile Slovinke*, kad im ju je Baraković otpravio:

Bih vilu odpravi' u Zadru da poje
zaradi ljubavi bašćine te moje .....
dali ju u nehar neharno pustiše,
nikakor imat var vrhu nje ne htiše,
ali jim ne biše umila ugodit,
al' oni voliše Latinki pogodit.
Sramni su možebit jezikom svojime
ter vole govorit svaki čas tujime,
a ja ću mojime govorit ljudem svim,
jer sam ja sasvime po Bogu dičan njim:
ja drugim ne umim od moga poroda
govorit neg ovim, koji mi Bog poda. [3])

---

[1]) Stari pisci, XVII. 104. — [2]) Ib. 113. — [3]) Stari pisci, XVII. 12.

II.

Jedino djelo, što nam se je sačuvalo od Zoranića, jesu *Planine*, no nema sumnje, da je već prije napisao i drugih djela, koja se do danas nijesu našla. U poznatoj viziji u vrtu Slave kazuje nam u *Planinama* sam pjesnik, da je već prije napisao *Ljubveni lov* i *Vilenicu*. [1]) I inače spominje Zoranić u *Planinama* pjesme svoje. Izliječivši ga vilenica Dinara od „betega ljubvenoga", stane ga svjetovati, da se u buduće čuva ljubavi, o kojoj je do sada toliko pjevao: „jer većkrat u pismih tvojih i petju rekal si, da ljubav sila jest i da je sfemožna i tobom da gospodi". [2]) Što je hotio reći pjesnik time, da je ljubav opjevao „u pismih" i u „petju"? Jesu li to bila *pisma*, možda ljubavne poslanice? No Zoranić poznaje za „pjesmu" također oblik *pisam* (gen. pismi), tako da će „u pismih" biti valjda od te riječi, te bi onda „u pismih" i „u petju" bili sinonimi. Tumačili mi tu riječ ovako ili onako, sasvim je pouzdano, da je Zoranić prije *Planina* spjevao pjesama, kojih danas više nemamo, a pjevale su o ljubavi.

---

[1]) Stari pisci, XVI. 86. — [2]) Ib. 84.

U posveti *Planina* kazuje pjesnik, što ga je ponukalo, da ih napiše. Jednom je „misalju po deželjah naših prohajajući“ susreo vilu, „po običaju hrvackom gizdavo narešenu“, i ona ga ukorila, što „prezkorisno i prezprudno misalju turvita“, kad dobro zna, da tuđi književnici slave svoje zemlje, te u Grčkoj nema „gore, ni vrha, ni rike, ni vrulje, ni školja, ni duba ni napokon grma“, koji ne bi bio opjevan, a naše zemlje nepomnjom književnikâ „prez hvale i časti . . . zagluhle stoje“. Pjesnika je zabolio ukor vilin i odlučio je latiti se pera: „pod koprinom lik išćući za beteg ljubveni uličiti“ pošao je na planine i k vilenici pa je na tom putu čuo „mnoga pastirska petja i pripovisti od pritvora junakof i devojak u dube, cvite, vrulje i vode iz deželj naših . . .“ Vilenica ga je oslobodila okovâ ljubavi i pjesnik se drugim putem vratio kući. „Ta dake put moj pišući *Planine* nadpisah . . .“ Pjesnik misli, da se je svojim djelom bar donekle odužio vili, i poklanja ga Hrvatima, a napose učitelju svojem Mateju de Mattheys.

Planine se počinju pripoviješću o pjesnikovoj ljubavi. Svršujući „prem treti vik“ života svoga oćutio je pjesnik duboku ranu u srcu, no draga mu se nije odazvala ljubavi, i to je jadnom ljubovniku i tek i san otelo, tako da je „tužni i jadofni sfakomu vidit“ bio. Sedam ljeta proživio je u ljubavi. Lutajući jednom samotan dođe pjesnik do vrulje Vodice, a tu izađe preda nj

vila Zorica, gospodarica vode one i pjesnikova „bližika po rodu“, pa ga uzme za ruku i povede sa sobom. Voda se pred njom rastupi i njih dvoje uđu u podzemnu špilju, gdje Zoranić ugleda lijepo uzgojen žiljak i uza nj u stijeni urezanu pjesan, u kojoj je mladić Žiljbil opjevao svoju bol za Zoricom, s kojom se je morao rastati. Ta ga je bol i ubila, a na molbu Zoričinu bogovi su od tijela Žiljbilova stvorili cvijet, koji ona suzama svojim zalijeva. Te suze teku u takvom obilju, da ispod zemlje izlaze na svjetlo kao vrulja, koja se danas zove Vodica, [1]) a nekoć se zvala Zorica.

Vila izvede pjesnika iz podzemne špilje opet na svjetlo Božje, a tek što se je od njega oprostila, ugleda on „sminu deklicu narešenu svakom lipotom“, gdje na zlatnoj jabuci plovi preko mora k njemu. Ta smiona deklica jest Milost. S njom se pjesnik, „pohlepan zdrafja i stvari čudne viditi“, na zlatnoj jabuci strjelimice preveze preko mora u Podgorje. [2]) Vile u to nestane, a on se

[1]) Na Vodicama, Ninu na zapadu, tik mora ima i sada vrelo slatke vode (vrulja). — G. P. Karlić, profesor u Zadru, bio je tako ljubezan i priopćio mi dosta lokalnih geografskih podataka o *Planinama*.

[2]) Narod zove Podgorjem obronke Velebita uz more, gdje su danas sela Lisarica, Stari grad, Jesenice itd. Ime Podgorja siže u davnu starinu, te se podgorska župa spominje već u doba narodnih vladara u drugoj polovini XI. vijeka, a obuhvaćala je primorje i primorske obronke Velebita od Stinice (južno od Senja) pa do Obrovca i Zrmanje u današnjoj Dalmaciji. (Ispor. Klaić, *Građa za topografiju ličko-krbavske županije u srednjem vijeku* u *Vjesniku hrv. arheol. društva*, n. s. VI. 5.).

sam zaputi uz goru. No eto, iz „jezera jednoga ko iz paklene propasti“ navali na nj iznenada strašna sedmoglava neman. U taj čas stvori se uza nj opet Milost i uputi ga, da umrli ljudi ne mogu ići tako na prečac, nego da mu drugim putem valja poći, ako želi doći „prik gore k onim slafnim i tihim pastirom“. S Milošću pođe pjesnik uz goru i domala prispije do zjala bunje jedne, u kojoj je bio mrkli mrak. Najednom bukne iz te bunje tako silan vjetar, da je pjesnika oborio na tle. Vila ga pridigne i stane mu kazivati postanak toga vjetra. Bila je jednoč lijepa i ponosna djevojka, a zvala se Bura, pa jer je u oholosti svoju ljepotu uznosila iznad ljepote božicâ, vladalac ju je nebeski trijesom smrvao u paklenu propast, i kadgod koja žena istim grijehom zgriješi, Bura gorko cileći uzdiše, a od tih uzdaha nastaje vjetar i izlazi „iz paklenih oganj dimom modrocrljenim kroz ova zijatja, koja .... eto pravo pod misto ono jesu, kô vi općenito Vražja vrata zovete“. [1]) Tako govoreći dođe pjesnik s Milošću do vrata paklenih, no u pakao mu nije dopušteno uljesti, nego mu

---

[1]) Kraj teksta ima u *Planinama* bilješka: „Istina jest, da u gori vlaškoj pram nam jest misto ko se zove vražija vrata“ (Stari pisci, XVI. 14.). Po kazivanju samih Podgoraca „Vražja vrata“ jesu u Velikoj Paklenici, otkale bura puše. O tim Vratima nije u Ninu poznata nikakva priča (prof. Karlić). — Zjalo je Velike Paklenice na Velebitu od prilike ½ km. široko, a izlazi nad Starim gradom u Podgorju. Velika se Paklenica zbilja nalazi u pravcu spram Nina.

Milost dade bio i prozračan kamen, kroz koji je mogao vidjeti do „najdubljega jezera paklenoga“, a da mu ne naudi ni plam ni dim: „ . . . vidih misto mnogo razkošno i u krug vele široko sfe na niže gredući, po koj župi razlike strašne i čudne zviri sfude duše Bogu nevirne i neposlušne a iskrnjemu nedrugoradne razliko pečalno i vik tugarljivo mučahu, a u najdonjem jezeru i propasti poglavica paklenoga kraljestva nesmerni Lucifer žestoko verugami vezan staše; iz očiju mu vazda bruzgom vičnje prigorke i jadofne suze tecihu u toliko obilje da sedam rik jacih i strašnih po paklenoj državi činjahu, ne kako vode, da pravo kako goruća pakla, i po jimenu vod tih općeno propast ta pakal zove se. Nesmernimi kreljuti Lucifer polepetavši sfe vode u magnutje ustinufši poledi i pake sfojim jadofnim zdahom sfe živućim ognjem užga . . . .“ Pod kreljutima Luciferovim je Bura s mnogo zločestih duša, koje ondje muke pate, a muče ih zvijeri strašne, koje ljudi vragovima zovu. — U to vila opomene pjesnika, da je vrijeme poći. Pošto su dobrano vremena išli kroz tmine, izađu napokon — poslije dva dana boravka pod zemmljom — kroz zjalo bunje na vrh gore, „ka na planine izvodi“. Milost se oprosti s pjesnikom obećavši mu, da će vazda biti uza nj, i on krene sam u planine.

Domala dođe pjesnik do pastirske družbe, koja je baš bila stjerala živine na plandište pa sjela na travu, da se naužije dokolice i

pjesmom proslavi ljubav. Zoran pristane uz njih i otpjeva pjesmicu o svojoj Jagi. Kada se je spustila večer, otjerali su pastiri stada na stan. Zoran je prenoćio u pastira Sladmila i poslije večere ispripovijedao ocu njegovu Sidmoju, otkale je i kojega je koljena, a u planine da se uputio, ne bi li našao krjeposna bilja, kojim bi se izliječio od „betega ljubvenoga". U ranu zoru ih probudi pjevanje pastirâ, a Sladmil zovne Zorana, da i oni pođu k družbi, jer je „prvi dan miseca cvitnja" običaj kititi kuće ljubljenih djevojaka granama vitih jela i mirisnim cvijećem i pjevati im u čast pjesme. No čim se na istoku pokazalo sunce, zamukne pjevanje i pastiri krenu sa stadom u pašu, pa jer su jučer o ljubavi pjevali, danas će pripovijedati pripovijesti, no i opet samo o ljubavi. I sada zareda niz „pritvorâ", koji su svi na isto brdo tkani: sreću ljubovnika i njih same uništi ili zavist ljudska ili srdžba bogova ili koji mu drago drugi vanjski uzrok, a po smrti pretvore ih bogovi u cvijet, stablo ili vodu, kojim su imena uzeta iz domaje pjesnikove. [1]

[1] U *Planinama* se u bilješkama kraj teksta kazuje, gdje se nalaze vode, o kojima se pripovijeda u metamorfozama: „Pritvor Sokolara u vodu, ka je u Privlaci selu", „Pritvor Dražnika u vodu, ka jest na Zatonu", „Pritvor Novaka u vodu, ka jest u Privlaci" itd. Prof. Karlić mi je priopćio, da narod pripovijeda o trojici braće: Vidu, Sokolaru i Novaku, od kojih je prvi sagradio crkvu sv. Vida u polju privlačkom, drugi uz crkvu načinio bunar, koji se i sada zove njegovim imenom, a treći brat Novak uzidao je također bunar, koji do danas postoji kraj kuće Škoblarove i zove se Novakovim imenom.

Napripovijedavši se do mile volje, potjeraju pastiri stada, a Grapko uz put zapjeva pjesmu, koja na pučku zanosi i uz koju je zabilježeno „U zuk: A ti, devojko šegljiva" — očito su to prve riječi neke sasvim poznate pjesme. — Treći dan boravka Zoranova u planini pastiri opet pjevaju o ljubavi, no ne više pojedince, nego dva po dva na izmjenu, a kad pjesmu svrše, darivaju ih drugovi darovima. Dan se završuje pjesmom pastirâ Rajka i Svitka, u kojoj su verzificirani odlomci psalama i poslovice. — Četvrti dan krene Zoran dalje u planine. Sijedi Sidmoj ga prije polaska pouči, kojim će putem doći k vilenici, i ispripovijeda mu „pritvor" Velevija, sina Atlantova, koji je došao u naše strane, da vidi ljepotu pjesnikove „roditeljice" Zorice. Boraveći na visoku brijegu proučavao je nebeska zlamenja i nastojao proniknuti u tajne Božje, pa ga je zato nebeski trijes u tren oka u prah sasuo, a brijeg se po njem nazvao Velevij, kasnije pak radi snježne bjeline Velebil i napokon Velebić.

Putujući planinom dođe pjesnik do druge družbe pastirâ, koji mu se stanu nemilo tužiti na vukove, „jer ne samo jedan ali dva vuka da jata vekša neg i mi i stada iz istočnih stran izhode i često pačeli sfakčasno nas nadbijaju toliko naporno, da ne samo živine da nas pastire i stražni psi razdiraju, i jur po sfoj župi ovoj nije ih, pačeli vekši dil razdrli su, a jini budi da

malo u tuja vladanja pobigli; i mi eto kako ofca drugu zaklanu gledajući sfoj kolj čekamo. I mi bismo od ovud pobigli, dali nas slatkost bašćine uzdrži". Kakav život, takva im je i pjesma: Slavgor i Dvorko pjevaju o rasulu domaje, a Dvorko završi pjesmom pastira Marula, kojom se utječe Bogu, da ih zaštiti od vukova ljutih, da pomogne viru svoju i „zmaja ovoga .... prorene f propasti paklene". U to prođu kraj njih tri pastira i jedan od njih otpjeva pjesmu o prijetvoru svoje ljubovce Anice u cvijet anetu.

Zoran se oprosti od tih pastira, pa kad se pod večer nađe na raskršću, prikaže mu se „jedna časti dostojna žena" — Svijest njegova. Pokazavši mu put k vilenici, nestane je, a pjesnik sretno prispije na najviši vrh, gdje nađe vilenicu Dinaru. Ona oslobodi svojom čarobničkom moći njegovo srce od mreže ljubavi, u koju je bilo zapleteno, i opomene ga, neka u buduće svijest njegova „hot gospoduje", jer tako živeći bit će pjesnik vazda „slobodan misalju". Riješen pečali ljubavne Zoranić zaspi i u snu mu se prikaže vizija. Snilo mu se, da je došao u vrt Slave i u njoj vidio mnogo vilâ, koje su u krilu imale prekrasnih jabuka, simbolâ književnih djela, a na svakoj jabuci bilo je zapisano ime onoga, koji ju je ustrgao i vili darovao. Među vilama je pjesnik prepoznao Latinku, Grkinju, Kaldejku i Hrvaticu: „Poznah pak vilu

mlajahnu jednu s malo jabukami u krilcu koj pismo s jimenom Hrvatica govoraše i kako tužbenu steći i nič malo jabučic razgledaše. Poznah u krilu nje jabuku na koj jime biše Petar Zoranić, a uz jime *Ljubveni lof* i *Vilenica* dijaše pismo, i na toj prem jabuci prem počela pisati biše *Planine*"....
„U to vila oči iz krila podvignuf i u me pozrif uzdahnufši reče: Aj Zorane moj, zač tako naporno još trpku i nezrilu jabuku utrgnuti nastoja?" Druge su vile bogate književnim djelima, a Hrvatica ih ima tako malo: „Znam da Hrvat mojih ne jedan ali dva da mnozi mudri i naučeni jesu, ki sebe i jazik sfoj zadovoljno pohvaliti, proslaviti i naresiti umili bi; da vidi mi se da se manom pačeli sobom sramuju i stide, i prem ako ki koje ali piše, u jini tuj jazik piše i poje; da jino nî, znaj, neg nepomnja od kriposti. Tako pak malovridnost u naraf se stvori, i jedan drugoga gledajući sfi praznuju i tašćine ...."

Svanula zora i pjesnik krenuo kući. Uputio se niz goru i došao do vrulje, a iz nje izašla vila jedna sva u vodenoj haljini i pozvala Zoranića u brodić svoj. To je Krka, kći Dinarina. S njom se pjesnik otisne niz vodu: putem je vidio Tnin (Knin), Krkine slapove i Skradin, a kod Šibenika ga iskrcala vila Krka na suho. Za čas doplovi opet Milost na zlatnoj jabuci i s njom se pjesnik povrati kući.

Vrativši se u „bašćinu", pohodio je grob „lipe, plemenite i gizdave" Jele i proplakao

gorko. Nedaleko je i grob Jurja Divnića, [1]) gdje su pastiri upravo slavili uspomenu njegovu i Rosjak uz gusle otpjevao pjesmu u spomen pokojniku.

Planine se završuju vizijom. Pjesniku se prikaže Istina u društvu sv. Jeronima i biskupa Divnića i Zoranić pred njima obeća, da ne će više pjevati o taštoj svjetovnoj ljubavi, nego će opjevati drugu ljubav, ako ga rat ili smrt ne smete. Divnić ga utješi, da će mu Bog dati dug vijek i slomiti silu zmaja mjesecom okrunjenoga.

U to vizije nestane, a pjesnik „protriznif se, riči, naukom i vidinjem pokripljen sedmi dan u bašćini počinu".

---

[1]) Biskup ninski 1475.—1530.

III.

Sasvim je naravno, da *Planine* nijesu mogle niknuti iz domaćega književnoga tla. U ono je doba hrvatska umjetna knjiga bila u povojima, jer prije godine 1536. — kadno su napisane *Planine* — propjevali su narodnim jezikom tek najstariji Dubrovčani i ono nešto Splječana i Hvarana. Iz bilježaka uz pjesmicu Grapkovu „U zuk: A ti, devojko šegljiva" i uz tenzonu Sladojevu i Dragoljubovu „U zuk: Dragi mi goru projdoše" [1]) razabire se, da je Zoranić znao za hrvatske pjesme, što su se pjevale niz primorje, a znao je i za Marula, pastira iz „slafnoga mista .... cesaru rimskomu kadi bi nigda stan". [2]) No na narodnim i na Marulićevim pjesmama nije mogao zasnovati *Planine*. Njihovu kolijevku valja tražiti u pastirskoj poeziji, što se razvila u Italiji. [3])

Već u prvi osvit humanizma javila se je u Talijana ekloga, pisana isprva latinski, a

[1]) Stari pisci, XVI. 55. i 57. — [2]) Ib. 74. — [3]) Ispor. u opće: Gaspari, *Storia della letteratura italiana*, trad. da V. Rossi (Torino 1900—1901); Scherillo, *Arcadia di J. Sannazaro secondo i manoscritti e le prime stampe* (Torino 1888). O tom sam pisao već prije u Archivu für slav. Philologie, Bd. XIX. (1897.).

kasnije i narodnim jezikom. Ponajbolji talijanski književnici od četrnaestoga vijeka pa sve do sedamnaestoga — Dante, Petrarca, Boccaccio, Tasso — spominju se u historiji pastirskoga pjesništva talijanskoga. Uzore svoje tražili su dakako u klasičnom svijetu, i to ponajpače u latinskoj knjizi. No već u Vergilija nijesu pastiri više naivna, priprosta čeljad, nego je pjesnik u *Bucolica* upleo svu silu aluzijâ na svoje lične odnošaje i na prilike onoga vremena. Njegovim tragom pošlo je i pastirsko pjesništvo u doba humanizma, tako da su već ekloge prvih talijanskih pjesnika „gravide di significati reconditi". Sasvim je naravno, da se u takim prilikama pastirsko pjesništvo moralo sve više udaljivati od bistroga vrela naravi, iz kojega je poteklo u svojem prvom početku, te je sve dublje tonulo u nenaravnost. U doba, kada je propjevao Zoranić, bio je taj proces već završen: pastiri su bili postali nježna stvorenja mašte pjesnikove, što misle i govore samo o ljubavi i ne znaju drugih boli osim ljubavnih. Svježe prirodne krepčine ni za lijek. Takovim duhom odiše i pastirski roman Jakoba Sannazara *Arcadia*, za koju je već Appendini rekao, da se je u nju ugledao Zoranić u *Planinama*.

U osvit renesanse ističe se među latinskim pjesnicima svojim utjecajem osobito Vergilij. Njega je već Dante priznao svojim „maestro" i nazvao ga „degli altri poeti

l' onore e lume", te je upravo njega obrao za svoga vođu na putu u mistične krajeve onkraj groba. Po uzoru Vergilijevu začele su se pjevati ekloge, a od eklogâ razvio se pod utjecajem viteških pjesama i romana pastirski roman. Temelje mu je udario u talijanskoj knjizi Boccaccio (*Ameto*), a njegovim je tragom pošao Sannazaro (1458.—1530.), član akademije, što se je u Napulju okupila oko humaniste Pontana. Život se Sannazarov usko spliće s nemirnim političkim danima petnaestoga vijeka i na osvitu šesnaestoga. Posljednjega kralja napuljskoga prije okupacije španjolske, Aragonca Fridrika, pratio je Sannazaro kao prognanika u tuđinu i ostao uza nj u Franceskoj do njegove smrti (1504.). Bit će da je upravo nevoljni javni život talijanski stvorio u opće zgodno tlo za razvoj pastirskoga pjesništva. Italija je u prošlim vijekovima puna i prepuna zadjevicâ i bojeva: domaći knezovi su se borili među sobom svaki za svoje posebne lične ili državne interese, a strani vladari uplitali su se, ne bi li oružjem stekli koji komad zemlje, rascjepkane u sijaset državicâ i strančicâ. U takvom narodnom životu teško je mogao pjesnik naći, za što bi se oduševio i što bi ga nadahnulo velikom idejom, te je karakteristično, da su ponajbolji pjesnici talijanski, koji su knjigu svojega naroda digli visoko nad niveau tadašnjih evropskih literatura (Dante, Ariosto, Tasso), predmete djelima svojim tražili u

mističkim krajevima života po smrti i u perijodi davnih borba s neprijateljima kršćanstva. Ta nemirna i nesređena vremena povoljno su djelovala i na razvoj pastirskoga pjesništva. Razočaran i izmučen burama realnoga života, rado se je i pjesnik i čitalac zanosio duhom daleko od realnosti u svijet fantazije, gdje je vladao arkadički mir, pa ako si čuo uzdah ili vidio suzu, bio je to uzdah ljubavi, suza ljubavi. A uz to je pjesnik imao u obilju prilike da u pjesmi pastirskoj izjada svoju bol.

Sannazarova *Arcadia* bila je u svojem starijem obliku (deset proza i deset ekloga) gotova svakako već 1489. (iz te godine potječe najstariji poznati rukopis), a kasnije je pjesnik oko godine 1502.—1504. dodao još jedanaestu i dvanaestu eklogu. Koliko je *Arcadia* ugodila svojim suvremenicima, vidi se najbolje po tom, što je u šesnaestom vijeku doživjela pedeset i devet izdanja, a u Italiji i izvan njezinih granica javio se cio niz pjesnikâ, koji su — sad više, sad manje — pošli tragom Sannazarovim. [1]) Među njih spada i Zoranić.

---

[1]) Ispor. F. Torraca, *Gl' imitatori stranieri del Sannazaro* (u Annuario del r. istituto tecnico di Roma, anni 1881 e 1882) i M. Scherillo, o. c. — Pjesnikova *Arcadia* ostavila je obilna traga u knjizi španjolskoj, portugalskoj i franceskoj. [U Španjolskoj: ekloge Garcilasove († 1536.), a sva je prilika i Montemayrov († 1520.) pastirski roman Diana; 1547. štampan je španjolski prijevod *Arcadie*, koji je 1578. doživio drugo izdanje; pastirski roman *Galatea*, nedovršeno mladenačko djelo Cervantesa

Već sama vanjska forma (proza i stih na izmjenu) pa kompozicija djela Zoranićeva sjećaju nas *Arcadie:* ličnost pjesnikova i pripovijest o njegovoj ljubavi jezgra su romanu i vez, što veže u cjelini sasvim raznolike elemente. No Zoranić nije u *Planinama* sačuvao one jednostavnosti u kompoziciji, po kojoj je talijansko djelo bez sumnje otmenije. Bit će nešto monotonije u pravilnom izmjenjivanju proze i ekloga u Sannazara, no u drugu ruku su *Planine* suviše nakrcane i šarolike.

Pripovijest o ljubavi i o porijeklu svojem unio je Zoranić u *Planine* po uzoru Sannazarovu, a veoma često se poveo za njim i u detaljima. Talijanski pjesnik se je zaputio iz doma svojega u Arkadiju i ondje u pjesmi i igri sprovodio dane s pastirima. Jednom ga zapita pastir Charino, tko je, otkale je i zašto je došao u Arkadiju, a pjesnik mu stane o sebi i o porodici svojoj ovako kazivati: „In quella (sc. città di Napoli) dunque nacqui yo, ove non da oscuro sangue, ma (se dirlo non mi si disconviene) secondo che per le più celebre parti de essa città le insegnie

(1547.—1616.), autora glasovitoga *Don Quijota.* U Portugalskoj: ekloge Camoesa, poznatoga pjesnika epa *Lusiados; Lusitania transformada* od Fernanda Alvaresa de Oriente. U Franceskoj je Sannazarovu *Arcadiu* preveo Jean Martin i štampao u Lyonu 1544.; tragova njezina utjecaja ima u pastirskom romanu *Bergerie* (1565.—1572.) od Remy Belleau i u eklogama Ronsardovim (1584.) itd.]

de' miey predecessori chiaramente dimostrano, da antichissima e generosa prosapia disceso .... et lo avolo del mio padre non so se dala extrema Hispagnia o vero (quel che più credo) se dala Cisalpina Gallia prende origine ... Il quale capo di molta gente con la laudevole impresa del terzo Carlo [1]) nell' Ausonico regnio venendo, meritò per sua virtù di possedere la antica Sinnessa ... itd." [2]) Već u djetinstvu zaljubio se je Sannazaro: „appena avea octo anni forniti che le forze de amore ad sentire incominciay", no tajio je svoju ljubav „questo mio desiderio teneva occolto". Mnogo je prepatio i već se i ubiti hotio, no napokon je odlučio: „abandonare Napoli et le paterne case, credendo forse di lasciare amore e y pensieri insieme con quelle". I tako je pošao u Arkadiju. [3])

U svojem kritičnom izdanju *Arcadie* Scherillo je u bilješkama ispod teksta iznio fragmente proze i stiha — ponajpače iz

---

[1]) Anžuvinac Karlo Drački zavladao je 1381. u Napulju, a nakon smrti Ljudevita Velikoga posegao je za krunom hrvatskom i ugarskom, no već 1386. zaglavio je od urotnikâ.

[2]) Scherillo, o. c. 112.—113. Isporedi, kako Zoranić mjestimice upravo istim riječima kazuje povjest svoje porodice Sidmoju: „.... ne od nizoka da, ako mi se reći pristoji, od plemenitih i nigda gradodržac Tetačić kolina izašal sam .... itd.". Stari pisci XVI. 28.

[3]) I Zoranić se je „mlajahan" i svršujući „prem treti vik života" zaljubio. Nesnosne je boli prepatio i napokon po savjetu vile Zorice pošao u planine, da nađe „lik betegu". Ib. 5. i 12.

klasičnih autora — u koje se je po njegovu mnijenju Sannazaro ugledao u pojedinim momentima svojega rada. Možebit je Scherillo katkada i suviše daleko zašao, no bez sumnje je pokazao, kako je *Arcadia* puna i prepuna reminiscencijâ iz Teokrita, Vergilija, Ovidija, Horacija, Moska, Biona — pa Danta, Petrarke i Boccaccia. Bila su to vremena, kada su pjesnici s ponosom isticali, da su do u najtanje žilice svojega duševnoga bića proželi mislima i dikcijom klasičnih starih autora i ranih humanista talijanskih. I u Zoranića se očito vidi nastojanje, da prozu i stih *Planina* prošara mislima uzora svojih, a u izricanju tih misli da se što više posluži njihovim riječima, te su dapače u marginalnim bilješkama prvoga izdanja *Planina* uz tekst istaknuti autori, što ih je Zoranić u pojedinim momentima imao na umu. No u njega se već uz Vergilija, Ovidija, Platona, Danta i Petrarku ističu — osobito u drugom dijelu *Planina* — evanđelja, psalmi i crkveni oci.

Pastiri, s kojim druguje Sannazaro, žive u starom klasičnom svijetu: klasičnim bogovima i božicama prikazuju žrtve, njih zazivaju i slave. Vidi im se, da su literarni potomci Vergilijevi i Boccacciovi. Zoranić je pošao istom stazom, no stao je na pô puta. Svijet njegovih pastira (napose pripovijesti o „pritvorima“) pun je doduše mitologije latinske i grčke, dapače samoga pjesnika oslobodi od verigâ ljubavnih De-

janira (Dinara), kći Enejina i ljubovca Herkulova, svojim čarobničkim umijećem naučenim od Apolona, no kasnije se taj isti pjesnik u viziji svojoj klanja Istini, praćenoj od sv. Jeronima i biskupa Divnića.

Sav život pastirâ Zoranićevih prožet je ljubavlju: cijelo vrijeme, što je pjesnik sproveo u njihovu kolu, nije se ni govorilo gotovo ni o čem drugom već o ljubavi prema pastiricama, pjevale se ljubavne pjesme i pripovijedali „pritvori" nesretnih ljubavnikâ, kojim je ljubav mjesto sreće smrt donijela. Ti su pastiri čeljad i suviše uglađena — tako uglađena, da drug drugu, kada ga hoće zamoliti, neka družini zapjeva pjesmu, govori u pomno načičkanim i pohvalom nakićenim frazama: „U to družina sfa čekaše komu Medar narediti peti hotiše; da on prid katunara staf dvorno reče: „Veliko bi uznošenje moje zaisto, da bih ja onim zapovidil ki mislim da sad peti jimaju. Tva dake milost rači Rajku i Svitku narediti da poju; jer, kako tva milost zna, i slavan glas njih zuči tekući ne samo hitro da i umićno i korisno peti umiju". Tad katunar tiho k njim obratif se reče: „Bratjo, sfa družina jure, ča m' je viditi, sita petja i pripovisti ljubvenih jest. Zato vi sada račite kojomgodir veju pojući kriposno družinu ovu svistiti". Tada oni ustaf se i s poklonom dvornim tako rekoše: „Veliko brime milost tva na ramena naša na-

prti . . . . . ". [1]) A kad pastir-pjevač pjesmu dovrši, darivaju ga darom — po davnom običaju Teokritovih i Vergilijevih pastira. Nježne pastirice se znadu kadgod naći u blizini pastirâ, da iz prikrajka čuju pjesme njihove, no kad pjevač spomene ime kojegod od njih, rumen im oblije lice: „. . . . kako on *Jelina* poče, tako jedna, koj, kako mi se vidi, tako jime biše, ličca kako ružom potrusif liplja pride, i sram ličca orumenifši joj, vode iz vrulje rukami pojanši obraz umivaše mneći tim morebiti ono zakriti ča malo krat more se . . . . Razumih tada, da pod koprinom košute deklu tu i ljubaf sfû skazovaše". [2])

Rekli smo već, da su pjesnici veoma rano stali u pastirske pjesme uplitati aluzije na suvremene prilike (Vergilij), a tim se je putem pošlo i dalje u doba humanističko. Redakcija Sannazarove *Arcadie*, koja potječe iz mlađih dana pjesnikovih, zaostaje u tom pogledu za prozama i eklogama, što ih je Sannazaro kasnije dodao svome romanu. Bol duše, što ju je pjesnik osjećao nad nesrećom domovine (Napulja) iznio je

[1]) Stari pisci, XVI. 64. — Isporedi slično mjesto u Sannazara ispred šeste ekloge (Scherillovo izdanje, str. 97.—98.).

[2]) Ib. 18. — Pjesnik se je očito poveo za Sannazarom, tek što u talijanskoga pjesnika djevojka, da sakrije rumen, sagne se i kupi prosuto cvijeće: „Da la qual cosa io, che intento e sollicitissimo vi mirava, presi quasi per fermo argumento, colley dovere essere la pastorella di cui sotto confuso nome cantare udiva" (str. 57.).

u *Arcadii* u pjesmama pastirâ i u svojoj viziji. [1]) I na hrvatski narod oborila se je baš u ono doba ljuta nevolja: bujica turska bila je poplavila cijelo zagorje i velikom snagom udarala o zidine samih primorskih gradova, a u gradovima ginuo je sve više duh hrvatski. Vizija u vrtu Slave odjek je boli Zoranićeve nad otuđenom djecom vile Hrvatice, a druga družba pastirâ, do koje dolazi na svom putovanju, jest slika našega nesretnoga naroda, koji division dršće pred vukovima, što provaljuju iz istočnih strana. Nad „rasutom bašćinom“ cvili „tužbeni poj“ pastirâ Slavgora i Dvorka, a tužaljka pastira Marula, što je pjeva Dvorko, molitva je duše Bogu, da pastire izbavi od ljutih vukova:

Sfemogi Bože moj,
odvrat' od nas gnif tvoj,
odvrati zle kobe
ke nas sfak čas znobe,
utiši sržbu tvu,
pogledaj viru sfû.
Evo vuci ljuti
ne dadu obdahnuti,
obile države
naše svak čas trave,
f gore i planine
poklaše živine,

---

[1]) Sannazara je svladao san i u snu je vidio pustoš punu grobova i ruševina, a nad tom pustoši gorko je plakala Sirena (273.—274.). U predgovoru ističe Scherillo (str. CLXXXIV.), da je Sannazaro tu parafrazirao petu eklogu Boccacciovu *Silva cadens*.

a kêno ostaše
ne nahode paše,
lačne turvitaju .....
Da gore j' još ovoj,
da pastiri takoj
poklaše, a stanja
požgaše i jimanja
i dičice mnoštvo
povedoše u robstvo.
Tvoji peharnici
drže u uzi i tamnici
i čiste divice
tvoje zaručnice
prez stida oskvrniše,
pohlep sfoj spuniše,
a u templih tvojih
jasla su konji njih .... [1])

Taj poj slavnoga Marula izradio je Zoranić prema Marulićevoj *Molitvi suprotiva Turkom*, a osobito u početku držao se vjerno spljetskoga pjesnika:

Svemogući Bože moj, kim svaka postaju,
odvrati jur gnjiv tvoj, ter pomiluj naju.
Ostavi zlu volju, pozri na virni puk,
gdi trpi nevolju svak čas od turskih ruk.
Luge sela gradove popliniv s' žegoše,
muže, žene, mlade svezav povedoše.
Ubiše junake, koji se rvihu,
a ine nejake u sinžir vedihu.
Sinke porubiše od krila materam
i jošće činiše njih vašćine kćeram ....
U temple sve svete konje uvajaju,
prilike propete pod noge metaju ....
O to, ča je gore, divstvo oskvrniše
divic, ke pokore čineći služiše .... [2])

---

[1]) Stari pisci, XVI. 74.
[2]) Stari pisci, I. 244.

U mnogom pogledu je zanimljiva tužaljka Rosjakova na grobu „Difnića pastira“ t. j. biskupa ninskog Jurja Divnića († 1530.):

Dušice blažena kâ u nebeski dvor
živeš posfećena meju anjelski hor .... [1])

Zoranić se je poveo za pjesmom, što je u Sannazara Ergasto pjeva na grobu Androgeovu, [2]) gdje i narav sama tuguje za pokojnikom. No hrvatski pjesnik je aluzijama na prilike svoga vremena učinio pjesmu aktuelnijom. Rosjak zaziva pokojnika, neka iz visina nebeskih pogleda na zemlju:

rač' doli pozriti, ter stada naša vi'
da jur poživiti prid vuci lazno nî.
Dok nam biše ti, napridak plojahu,
čestiti i blagi sfi siti počivahu .....

No sada je zlo, jer stada i sunce žeže i glad i led bije:

Da gore je još, ah! da najamnici pak
vidit je vuke strah, ter biže nauznak,
mlika kredu ostanak, vimena trzaju,
muzuć pres pristanak jur krf ožimaju ... [3])

Kakvi su to vuci i tko su ti najamnici, što ispred vukova bježe i napuštaju stado? Zar je Zoranić mislio istaći vrline biskupa Divnića kao pastira duhovnoga i prigovoriti biskupima svojega vremena, da ne mare za

---

[1]) Stari pisci, XVI. 90.--93.
[2]) Alma beata e bella
che da' ligami sciolta
nuda salisti ney superni chiostri ... (u Scherillovu izdanju str. 88.—92.)
[3]) Stari pisci, XVI. 91.

stado onako kao neprežaljeni pokojnik, nego ga prepuštaju vukovima? S tim bi se doduše slagali citati, što su iz evanđelja i sv. Jeronima o najamnicima i zlim pastirima zabilježeni uz te stihove, jer su u Svetom pismu i kod sv. Jeronima pastiri i najamnici uzeti bez sumnje u smislu vjerskom. No u drugu ruku ne bi taj ukor imao realne podloge, jer u ono vrijeme — koliko je meni poznato — nije bilo u Zoranićevu kraju takih „vukova", od kojih bi u prvom redu biskupi imali da brane stado. A što je glavno, imajući na umu duh religiozne skrušenosti, kojim je pjesnik prožet u opće, osobito pak pri kraju *Planina* (a pjesma Rosjakova jest upravo pred vizijom mlina — simbola prolaznosti — i Istine sa sv. Jeronimom i Divnićem) teško bismo mogli razumjeti prigovor, da biskupi poput najamnikâ bježe ispred vukova, da do krvi ožimaju vime stadu svome i kradu ostanke mlijeka. Vidjeli smo, da je pjesnik u Marulovoj tužaljci i inače u *Planinama* vucima zvao Turke, pa je priličnije istini, da je i u pjesmi Rosjakovoj tako mislio, a najamnici su mu bili oni, koji su samo znali narod izmuzati u svoju korist, ne mareći braniti ga od navala neprijateljskih. S tim bi dakako bilo u oštroj opreci, što Zoranić drugdje govori, da je „rojen i uzgojen u umiljenoj srići . . . pod kreljuti slafnoga zlatoga i pravednoga lava". [1]) No

---

[1]) Ib. 28.

ima u našoj staroj knjizi iz mletačke Dalmacije i drugih primjera, gdje su pjesnici znali ponizno pokaditi Markovu lavu, da ga do zgode drugdje tim ljuće ošinu. Splječanin Kavanjin veli „kraljskoj dijevi“ Veneciji:

Velika je tva dobrota,
tko robuje, svak te hvali:
svi da imamo sto života,
za te bismo sve sto dali
i za slavnu tvoju diku
krv prolili svu koliku. [1]

No poslije kazuje mnogo jasnije i bistrije nego Zoranić, kako su „Bnečani svijesti tanke“ lukavo znali naš narod tiskati u boj proti Turčinu, nek „opanci krote opanke“, a sve dakako u korist Mlečanima:

Znadu to oni, kad svoj svoga
tjera i hoće da obori,
da čestokrat cijeća toga
gospodi se mir otvori!
Zlo je, kad na oko oko plače
i kad narod svoj tko tlače.

Da sam sebe nij' obalio
jaki narod na zavade,
još bi njega svijet požalio,
kraljevo bi jošt' i sade;
nu kê ostaju naše vlasti,
nek se čuvaju te propasti .... [2]

Imadu li osim Marula i Divnića druge ličnosti u Zoranićevim *Planinama* kakvu

---

[1]) Kavanjin, Bogatstvo i ubožtvo (Zagreb 1861.), str. 220. No ispor. također str. 168.
[2]) Ib. 276.

realnu podlogu? Neke će bez sumnje imati, a u prvom redu Jela, kojoj je pjesnik pohodio grob, kada se je s puta vratio kući. Pročitavši natpis na njezinu grobu, proplakao je ljuto „spominajući se od dobrohtinja njeje do mene i u jisto da pod nje sincem krila, ali za bolje reći pod vite jele granami mnoga petja pel bih". [1]) No tko će znati po riječima pjesnikovim, tko je bila ta Jela i što je upravo bila Zoraniću. [2]) Nas bi više zanimalo, kad bismo mogli doznati, jesu li pastiri, koji pjevaju u *Planinama* pjesme, sasvim fingirane osobe ili imadu kakovih veza s realnošću. Sannazaro je upleo u *Arcadiu* pjesnike onoga doba i drugove svoje. Pjesmu, što je u njega Selvaggio pjeva o teškim vremenima, koja su snašla Italiju, čuo je pjevač od Caracciola:

Ma ad guisa d' un bel sol fra tucti radia
Caracziol, che 'n sonar sampognie o cethere
Non trovarebbe il paro in tucta Arcadia ....

Il qual un dì per isfogar la rabia
Cossì prese accantar sotto un bel frassino ... [3])

---

[1]) Stari pisci, XVI. 89.

[2]) Grob Jelin je bio bez sumnje u Ninu ili kraj Nina, jer pjesnik veli, da ga je pohodio, pošto ga je Milošća iskrcala kraj Zatona i on se uputio kući. Od Jelina groba „ne vele prošad" došao je do groba biskupa Divnića, a njegov grob je u ninskoj katedrali (ispor. Jelić, *Spomenici grada Nina* u *Vjesniku hrv. arheol. društva*, n. s. VI. 103. I Farlati veli za Divnića: „conditus est in sepulcro, quod sibi vivens in eodem sacrario aedis cathedralis paraverat ..." o. c. IV. 225.).

[3]) Scherillovo izdanje, str. 224. Ispor. o Caracciolu također str. CLXXVIII. i dalje.

Paralelizam među Sannazarovim Caracciolom i Zoranićevim Marulom je očit. No među Sannazarovim pastirima još dvije ličnosti potječu iz kruga njegovih literarnih prijatelja: Barcinio i Summontio, [1]) poznati pjesnici Cariteo (Benedetto Garret iz Barcelone) i Pietro Summonte, član Pontanove akademije i izdavač prvoga valjanoga izdanja Sannazarove *Arcadie* (1504.). A u Zoranića? Marula je istakao, u samom Zadru pak ne znamo u ono doba za druge hrvatske pjesnike osim Zoranića, a da li se među pastirima u *Planinama* skrivaju još inače kakve aluzije, ne može se odgonenuti po onom, što nam je do sada poznato o Zoraniću i njegovu vremenu. Vidjeli smo već, da je i osim pjesnikâ (Marula) druge suvremenike upleo u *Planine*, pa je lako moguće, da ih ima i više.

Lirske pjesme, što ih pjevaju Zoranićevi pastiri, jesu — uz neke samo izuzetke — erotične, a spadaju u petrarkističnu struju. Nijesu one snažni izliv individualnih čuvstava, nego su kićene deklamacije ljubovne. Iz Provanse je struja lirske erotične pjesme zahvatila romanske zemlje i segnula preko njihovih granica, te se je prema pjesničkom individualitetu i snazi kasnijih književnika dalje razvijala ili gubila u deklamatornom epigonstvu. Među talijanskim erotičnim liricima u prvim vijekovima narodne knjige

[1]) Ib. 290.

istakao se ponajsnažnije Petrarka, pa je sasvim naravno, da su se za njim otimale oči kasnijim književnim generacijama. Naš Zoranić nije bio pjesnik, u kojega bi jaka individualnost rastrgala veze tradicijâ i udarila novim stazama, nego se je zadovoljio, da pođe utrenikom preteča svojih, — da pjeva o ljubavi onako, kako je naučio od njih. Osobito za Petrarkom je Zoranić veoma rado posizao, pa ako su bilješke uz tekst *Planina* zbilja od samoga pjesnika, razabire se iz njih, da Zoranić nije svojih pozajmica nipošto tajio, nego da je dapače isticao, gdje je pošao tragom pjesnika Laurina. Uz pjesmicu Zvonkovu *Mira ne nahodim nit s' imam ratit s kim* (Stari pisci, XVI. 20.) zabilježeno je kraj teksta „Pace non trovo. Pet.", pa i zbilja je ta pjesma puki prijevod Petrarkina soneta *Pace non trovo e non ho da far guerra* (Sonetti e canzoni in vita di Madonna Loura, sonet XC). Drugdje opet upleo je u plač pastirov za dragom početak Petrarkine canzone: „Ča jimam činiti, svituj me, Ljubavi: vrime mi je umrit . . . ." (Stari pisci, XVI. 79.). — Che debb' io far, che mi consigli, amore? Tempo è ben di morire . . . . (Sonetti e canzoni in morte di Madonna Laura, canzone I.).

Poznato je, kako se je Petrarka u svojim pjesmama znao igrati imenom Laurinim. Tipičan je primjer V. sonet u *Sonetti e canzoni in vita di M. L.:*

Quando io movo i sospiri a chiamar voi,
E l' nome che nel cor mi scrisse amore,
Laudando s' incomincia udir di fore
Il suon de' primi dolci accenti suoi.

Vostro stato **re**al che incontro poi
Raddoppia all' alta impresa il mio valore:
Ma **ta**ci, grida il fin: chè farle onore
È d' altrui omeri soma, che da' tuoi.

Così **lau**dare et **re**verire insegna
La voce stessa . . . .

I u Zoranića ima takvih igrarija na pretek:

Ja guduć **zo**rom **ran** gredući po gori
(Stari pisci, XVI. 22.).
Ja gudući moj poj tad dospih nju slaveć (ib. 23.).
Pisan ku sad pojem složih na slavu toj (ib. 24.).
. . . jime božanstveno f srcu mêm od prija
ko j' pismom složeno **mar,** razum moj **i ja**
(ib. 27.)

Drugdje opet Petrarka, da ne kaže direktno imena Laurina, opijeva u sonetu „un lauro verde"

Amor con la man destra il lato manco
M' aperse e piantovv' entro in mezzo l' cor
Un lauro verde . . . .
(S. e c. in vita di M. L., sonet CLXXIII.).

Te stihove Petrarkine je naš pjesnik u pjesmi pastira Poljka naprosto prepjevao zamijenivši „lauro verde" jelom vitom:

Pride s vlastju silnom,
ter rukom nemilom
prsi mi otvori njom
i f srdačce usadi granu jele vite

jele uzorite,
jele krasnovite,
jele voćresite . . . (Stari pisci, XVI. 33.).

Kako je Zoranić znao mehanički ići tuđim tragom, vidi se i otale, što je i u njega personifikacija ljubavi — prema talijanskom l' Amore — muškarac. [1]) U pjesmi pastira Zelenka veli Ljubav Naravi, neka stvori kip, koji će biti dostojan stan Ljubavi:

Zato hti' nastojat takof mi stan stvorit
gdi se budu gizdat i radostan živit...
(Stari pisci, XYI. 26.).

Najveći dio Zoranićevih pjesama spjevan je u poznatom dvanaestercu s dvostrukom rimom, a samo nekoliko ih je u kraćim stihovima. No u formalnom pogledu je osobito zanimljiva pjesma pastirâ Sladoja i Dragoljuba: ma da se ta pjesmica spram drugih ističe jednostavnošću i lakoćom i ma da je uz nju pribilježeno, da se pjeva „u zuk: Drazi mi goru projdoše“ (Stari pisci, XVI. 57.), ipak je ona po obliku svojem tenzona (prov. partimens, tensos) složena po svim pravilima sredovječne provansalske metrike. Dragoljub i Sladoj odabrali su dvije oprečne teme o ljubavi i brane na izmjenu svaki svoju, a po dvije strofe njihove prepirke vezane su istom rimom.

Osim ljubavnih pjesama prošarao je Zoranić svoje *Planine* obilno metamorfozama. Rekli smo već, da je pjesnik svoje „pritvore“ prepleo imenima bilja i vruljâ po-

---

[1]) U pjesmama najstarijih lirika dubrovačkih istakao je to već g. prof. Jagić (*Trubaduri i najstariji hrvatski lirici*, Rad IX.).

znatih u njegovu kraju, jer ga je zabolio ukor vile, što hrvatski krajevi nijesu opjevani. U Sannazarovoj *Arcadii* nema doduše metamorfozâ, no inače ih je puna talijanska literatura. Ima ih već u Boccaccia, a karakterne crte njegovih metamorfoza sasvim su iste kao u Zoranićevim prijetvorima: katastrofa nastaje radi neuzvraćene ljubavi ili nedopuštenoga užitka ljubavnoga. U petnaestom vijeku zna za metamorfoze i literatura, što se razvila u Firenzi, i literarno kolo napuljsko. Pontano, prvak akademije, u koju je spadao i Sannazaro, opjevao je latinski metamorfozu mladića Sebeta u rijeku, što teče kraj Napulja, a na to je bez sumnje mislio Sannazaro u *Arcadii:*

Nel lieto piano ove col mar congiungesi
Il bel Sebetho accolto in picciol fluvio ...

A i sam Sannazaro spjevao je metamorfozâ: ima ih u njegovim latinskim *Eclogae pescatoriae*, a u posebnoj pjesmi *Salices* pripovijeda, kako su nimfe, što su ih progonili satiri, pretvorene u vrbe kraj rijeke Sebeta.

Motivi pojedinih „pritvora“ Zoranićevih nalaze se već u Ovidija. Prijetvor Sokolara, rastuženoga radi smrti ljubovce, u vodu Sokolar u Privlaci selu (Stari pisci XVI. 37.—41.) po osnovnoj misli svojoj sjeća Ovidijeve ninfe Egerije, koja se od žalosti za umrlim suprugom pretvorila u vodu (Metamorphoseis XV.), a Ovidija nas opominje i Zoranićeva pripovijest o Papratu

(Stari pisci, XVI. 52.—55.), koji se zaljubio u Stanu, ljubovcu Apolonovu, pa ga ljubomorni bog ubio, a rastuženi roditelji Papratovi, Dunaj i Sava, pretvorili sina u vodu (Metam. XIII.: Polifem ubio od ljubomora Akisa, ljubovnika Galateina, a Akis po smrti postao rijekom). U *Metamorfozama* latinskoga pjesnika nalazi se već i motiv o cvijetu, iz kojega se čuje glas, jer se u njem skriva ljudsko biće (Metam. VIII. 770.). Taj motiv obradio je Zoranić u pripovijesti o Aselu i Marceli (Stari pisci, XVI. 46.—48.), a nalazi se i inače u pjesnikâ (Gerusalemme liberata, XII. 41.).

Nema sumnje dakle, da u Zoranićevim prijetvorima imade motiva iz Ovidijevih *Metamorfoza*, a došli su onamo ili direktno ili možebit preko talijanske literature, u kojoj je bilo takovih produkta na pretek. Zoranićeva pripovijest o nesretnoj ljubavi Mare i Dražnika pa Novaka i Jele (Stari pisci, XVI. 41.—46.) jest u glavnom ispripovijedana po Boccacciovu *Nimfale fiesolano*. Mensolu, djevicu iz družbe Dijanine, zavolio je Africo, pa kad mu ona nije hotjela uslišati ljubavi, naučila ga u snu Venera, kako će ispuniti svoju želju. No Dijana opazi odmah na Mensoli, da ju je oskvrnuo muškarac, [1]) i pretvori je u rijeku,

[1]) U Ovidija (Met. III.) prepozna Dijana tek kod kupanja, da nimfa Kalista nije više djevojka.

a Africo misleći, da mu se je draga iznevjerila, ubije se sam, te se njima na uspomenu zovu dvije rijeke kraj Firenze Africo i Mensola. Boccaccio je dakle opjevao postanak dviju rijeka svojega kraja, a Zoranić je pošao njegovim tragom: Dražnik i Novak zavedu dvije vile Dijanine, no čim ih božica ugleda, prepozna odmah, što se je dogodilo, ubije djevojke i pretvori Maru u vrelo, koje „mramorna vrulja do današnjega dne zove se", a Jelu u stablo. Od tuge za njima ubije se Dražnik i bude pretvoren u vodu „ka jest na Zatonu", a Novak se od teška plača „rastali" u vodu „ka jest u Privlaci". — Motiv Boccacciova *Nimfale fiesolano,* da Venera u snu nauči zaljubljenoga mladića, kako će prevariti djevojku, koja ne će da se odazove njegovoj želji, obradio je Zoranić u pripovijesti o Ljubidragu i Ljubici, djevici iz Dijanine družbe (Stari pisci, XVI. 48.—52.): ona od žalosti umre i postane cvijetom ljubicom, a on se ubije i bude od oca Pana pretvoren u cvijet ljubidrag.

Zoranić je dakle u svojim prijetvorima motive stranih pjesničkih djela lokalizovao u svojem rodnom kraju okrstivši ličnosti imenima domaćih vrela, stabala i cvijeća. Njegove su pripovijesti prema tomu tuđinke odjevene u domaće ruho. Pripovijedanje je kićeno i razvučeno, nema u njem živosti ni krepčine. Pa ipak tim pripovijestima pripada časno mjesto: Zoranić je najstariji pripovjedač, za kojega zna historija hrvatske književnosti.

IV.

Sannazarovo djelo uza sve alegorije i aluzije, što su u nj upletene, kao cjelina nema alegoričnoga značenja, kako ga imadu Zoranićeve *Planine*. Kao što je Dante u glasovitom pismu Cangrandu della Scala tumačio dvostruko značenje svojega monumentalnoga djela, tako je i Zoranić ispred *Planina* u pismu, kojim svoje djelo poklanja Mateju de Mattheys, rekao izrijekom, da cio put njegov imade alegorično značenje: „Ta dake put moj pišući *Planine* nadpisah, a pod koprinu toga elizijska polja razume se . . .“ [1]) A i latinska bilješka na kraju *Planina* kazuje jasno, da ih valja shvatiti u dvostrukom značenju, kao pripovijest i kao alegoriju: „Majus incepit, September perfecit istorice et allegorice. MDXXXVI“. [2]) Pjesnik je u *Planinama* simbol čovjeka, koji se po Božjoj milosti oslobađa okovâ grijeha, a napose neuredne ljubavi spram žene, pa otevši se moći zemaljskih zamama, klanja se Istini, što je naviješta kršćanstvo.

[1]) Stari pisci, XVI. 3. — [2]) Ib. 95.

Kušat ću, da priberem iz *Planina* momente, gdje očito izbija alegorično značenje djela.

Praćen od svoje „bližike“ Zorice vrati se Zoran iz podzemne špilje na svjetlost, eda vođen od Milosti, potraži na planinama lijeka od ljubavi. Prevezavši pjesnika preko mora u Podgorje, ostavi ga Milost, neka ide sam u goru. No put mu zakrči neman sa sedam glava i četiri drakunske noge. To strašilo je simbol grijehâ, koji se u času, kad čovjek hoće da se od njih oslobodi, još većom snagom obore na nj, eda im ne umakne sužanj. Sedam glava nemani jest sedam glavnih grijeha: „prva glava od strašna i zapinjena lava, druga od gnifna medvida, treta od črna grafrana, četvrta od bludne žene, peta od ljute i srdite zmije, šesta od krastavice žabe, sedma od zlohlepna vuka“. Od svih glava nemani najviše je pjesnika oskvrnula „ona ženska“, i on bi bio uzmakao pred navalom grijeha, da se nije u taj čas našla uza nj Milost i poučila ga, da smrtnici ne mogu tako na prečac pobijediti grijeh: „Ta tako na pričac put ne more se po vas umrlih ljudih na lazno ni mirno projti, da kad želiš prik gore k onim slafnim i tihim pastirom u slafnih, čestitih i tihih deželjah dojti, drugi put držati triba ti je“. [1]) A planine su — pjesnik nam je već rekao — simbol elizijskih polja.

[1]) Ib. 13.

I pođe Zoran s Milošću na mističan put, na kojem će „strašne i čudne stvari“ vidjeti. Bez nje „ne bi sam po sebi uzmožan bio“, no ona će ga dovesti do konca željenoga. Ali Milost ne vodi pjesnika lagodnom stazom, nego „uz goru mnogo kamenitu i strmenitu“ i kroz pećine, u kojim su „tmine tolike i tako guste, da, kako reče se, nožem prid sobom rizati mogal bi ih; samo toliko svitlosti biše, koliko kip vojvode moje odsivaše“. [1]) S Milošću dođe pjesnik sve do vrata paklenih, nad kojima je natpis:

Po mni se uhodi u najgorčiji stan,
lako se prohodi, da teško 'zide van. [2])

Izvedavši pjesnika na svjetlost, Milost ga ostavi, no obeća mu, da će na njegovu putu biti uvijek uz njega „u otajnu i potribah“.

Putujući kroz planine pjesnik ima neprestano na umu svoju svrhu, da je naime došao „ovamo po milosti milodani ne s malim strahom lik iščući“. [3]) Dakako, na tom putu nije sve udešeno harmonički prema zadnjoj svrsi, za kojom je pošao Zoran, no ne smije se zaboraviti, da pjesnik pišući svoje djelo nije imao na umu samo alegoriju, nego — kako sam veli — i pripovijest, kojom je hotio proslaviti svoj rodni kraj. Shvaćanje ljubavi u metamorfozama, što ih pripovijedaju pastiri, jest sasvim sen-

---

[1]) Ib. 14. — [2]) Ib. 15. — [3]) Ib. 28.

zualno. Ali u drugu ruku ne valja smetnuti s uma, da je Zoranić upravo u samim metamorfozama na nekoliko mjesta istakao izrijekom, da neobuzdana senzualna ljubav zavodi na zlo i uzrokuje bol i smrt onima, koji joj se podadu. U pripovijesti o Sokolaru, gdjeno se Ružica u ljubomoru svojem sprema, da otruje drugaricu Jagicu, dodano je u zagradama, dakle kao mnijenje pripovjedačevo: „.. haj! nevina i nepodobna ljubavi, na koliko zlo tvoji tražnici navodiš“.[1]) A u „pritvoru“ Novaka i Dražnika veli se: „Ni se tomu človik čudi, jer to (sc. nedostojna smrt) vazda nesriće i ljubavi svitofne bili su dari“. [2]) Kad su se pak trećega dana pastiri sa stadom uputili na pašu, dođe među njih Darbolj, „katunar poštovani“, i reče im: „Budi da ova dva mimošna dni prez mene mej vami peto i pripovidano jest, i sfe zaisto meni pri rečeno i sfemu tomu blagovit jesam, ufajući se, da od naših pastirof pisninac najti se hoće, i još da od ljubavi svitofne ne samo petjem i pripovisti da i svršenim činjenjem na pravu božanstvenu dojti hoće se..“ [3]) I zbilja, pjevanje pastirsko o ljubavi završi se toga dana pjesmom Rajkovom i Svitkovom:

Sfemogući trine Gospode krasosti.... [4])

Oprostivši se i od druge družbe pastirske, ode pjesnik dalje na planine za svojim

---

[1]) Ib. 38. — [2]) Ib. 44. — [3]) Ib. 57. — [4]) Ib. 65.

ciljem: da se oslobodi okovâ ljubavi. I našao se na raskrižju, a ne zna puta. U to dođe k njemu Svijest njegova i pokaže mu pravi put: „Davori, davori, moj Zorane, kako turvitajuć greš zdrafja jišćući! Znaj, da prez mene uzmožan najti ga ne bi". [1]) Po naputku Svijesti nađe pjesnik na vrhu planine Dinare vilenicu Dejaniru, kćer Enejinu i ljubovcu Herkulovu, pa mu ona umiješem, što ju je naučio Apolo, oslobodi srce od ljubavi. U vrelo, što je istjecalo iz živice stijene, sasula je „dvojega ulja i soli" i izgovorivši tajinstvene riječi pokazala pjesniku u vodi, kao u ogledalu, srce njegovo sapeto zamkama ljubavi. I gle, čim ga je vilenica stala „po glavi i sfem kipu" polijevati začaranom vodom, odriješiše se zamke sa srca: „Eto po milosti Božjoj pokle oslobojen jesi, ova ča ti velju obslužiti nastoj, da u gore i tvrje uze ne upadeš, jer te poslidnje jadofnije i teže neg li prve biti . . . . . . čuvaj i varuj, da last, pohot, volja, želja, ali pohlep svist ali razbor tvoj ne posile . . ." — i uz to kraj teksta u bilješci citat iz Svetoga pisma: „Erunt novissima pejora prioribus". [2]) Nešto je čudno to splitanje elemenata kršćanskih s kćerju Enejinom i ljubovcom Herkulovom i čarolijama naučenim od Apolona, no ne smijemo zaboraviti, da smo u vremenima renesanse.

---

[1]) Ib. 80. — [2]) Ib. 84.

U *Planinama* se od svake prigode ističe, da se čovjek samo po milosti Božjoj oprašta sponâ senzualne ljubavi. Pri rastanku hoće pjesnik da se zahvali Dejaniri, no ona ne će da primi hvale: „Ne meni, reče, da Milosti, sinko zahvali“. A kad ga je Milost dovela natrag u domaju, rekla mu je na rastanku: „Eto slobodna i od uz odrišena i zdrava po božanstvenom htinju na stan dovela sam. Sad u miru s utišenom pametju i s razborom živiti nastoj . . .“ [1])

Kruna alegoriji *Planina* jest vizija pjesnikova, kojom se završava djelo. Zabliješten sjajem Istine i njezinih pratilaca, sv. Jerolima i biskupa Divnića, pjesnik uvjerava s najvećom odlučnosti, da u *Planinama* nije mislio slaviti ženu: „. . . . ne putovah na planine, ne pisah, ne peh za ženčice jedne svitofne ljubaf, budi da se svitofnim lako vidi, i u jisto ne slidim ljubeći [2]) Martu ali Liju, da Rakel i Mariju, i ne rešim kip ljubofce moje, da činju kako prijatelj člo ik koga prijatelj u tamnici bude, a kako običaj jest, tamnice sfe smrdećive jesu, prijatelj razlikih cvitof i zeljaj mirisnih otrca i nastrka tamnicu, ne za nju naresiti, da za prijatelja pokripiti, tako ja ne telesne lipote i gizde hvalim i čtuju, da duhofne kriposti slavim i poklanjam“. [3]) Po savjetu Divnićevu pjesnik se za uvijek o-

[1]) Ib. 89. — [2]) slidimubeći. — [3]) Ib. 94.

driče pjevanja o ljubavi prema ženama: „... ovo samo sada obitam i dim, da misal mâ jinakovo [1]) perje napravlja za stril, kû sad misli udilati, naperiti i tvoje otačastvo (sc. Divnića) molju, da tvoga toga druga blaženoga (sc. sv. Jeronima) uzmoliš i Augustina, tvoga prijatelja, da mi pomogu stril moju naperiti, jer prez pomoći njihove sumnju da ne bi pravo litala, ako me od tega toga napor od rati ali nagla smrt ne odvrati; u jisto ako me sobošćina ne hina, jinake pisni peti hoću i od ljubavi jine i morebiti vili toj (sc. Istini) ugodne da budu". [2])

A je li Zoranić održao svoju riječ i pjevao „od ljubavi jine"? Ako jest, do danas se tim pjesmama nije našlo traga, a nigdje se niti ne spominju. Čini se, da je pjesnik napose imao na umu posebnom pjesmom proslaviti uspomenu Divnićevu. Na to nas upućuje osobito završetak pjesme, što je Rosjak pjeva na grobu biskupovu:

Morebit rečenje drugoč mnom resnije
bit će u tve poštenje složeno hitrije.
Ako ne zadije nagla smrt dubak moj,
mlajahan još ki je usajen u tvoj poj,
uzdam se slafnije da će zučat glas tvoj. [3])

Već na prvi pogled se vidi, da se je Zoranić u alegoričkom dijelu *Planina* — osobito u početku — ugledao u *Divinu commediu*. Ne samo osnovna misao djela nego i detalji njegova puta u pakao sjećaju Danta.

---

[1]) jinak ofvo. — [2]) Ib. 94. — [3]) Ib. 92.

I na talijanskoga pjesnika, baš kad se uputio da će na brijeg, obore se životinje (lonza, leone, lupa) — simboli grijehâ. U taj čas se nađe uz Danta Vergilij: s njim će pjesnik poći drugim putem k svojem cilju: „A te convien tenere altro viaggio . . .“ Natpis Zoranićeva pakla tek je blijeda parafraza glasovitih Dantovih stihova:

Per me si va nella città dolente,
Per me si va nell' eterno dolore,
Per me si va tra la perduta gente.

I u *Divini commedii* se pakao u obliku izvrnutoga čunja ruši u dubine: u dnu sjedi Lucifer, a Kocitus se smrzava, kad kralj pakleni mahne silenim svojim krilima.

Na vratima pakla zaustavio se je Zoranić i vratio „po milosti božanstvenoj“ opet na svjetlo, eda krene na planine k pastirima. Tu se dakako naš pjesnik rastaje s Dantom. Razvijajuć dalje alegoriju *Planina* približio se je Zoranić Boccacciovu alegoričnom pastirskom romanu *Ametu*. Od sedam ljepotica nimfa svaka služi u Boccaccia po jednoj božici, a te božice, uzete dakako iz klasične mitologije, jesu alegorije kršćanskih kreposti. Pastir Ameto sluša nimfe, kako redom pripovijedaju o svojoj ljubavi, i svaka se pripovijest završuje tim, da se nimfa podade senzualnoj ljubavi s mladićem, kojega je začarala svojom krasotom. Zadnja od pripovjedačicâ je Lia, draga Ametova. Ona služi božici Cibeli, simbolu vjere, a

pjesma, što je poslije svoje pripovijesti pjeva, kršćanski je *Credo*, odjenut u ruho mitološko. Eminentno kršćanski misteriji utjelovljenja Kristova i transupstancijacije prepleteni su klasičnom mitologijom:

> E senza alcuna natural potenza
> nel vergineo ventre esser discesa
> superna prole a purgar la fallenza,
>
> che nelle man di Pluto diede presa
> la stirpe Prometea, e che sì nacque
> che la virginitate non fu offesa....
>
> Così nel sacrificio è da tenere
> in C rere ed in Bacco il divin cibo
> s' asconda a noi per debole vedere.

Ameto se završuje vizijom: s neba se spusti sjajan, ognjen stup — „luce del cielo unica e trina". Lia zaroне Ameta u bistro vrelo, eda skine s njega „ciascuna lordura", a druge nimfe-kreposti ojače ga svojom moći, da može smrtne oči uzdići k nebeskoj Ljubavi. I Ameto upozna, tko su nimfe i što znači njihova ljubav, pa se zastidi i odreče svoje senzualnosti osjećajući, da je tek u kolu krepostî i na suncu nebeske ljubavi postao čovjekom: „d' animale brutto uomo divenuto..." Govoreći pod kraj *Ameta* o svojem djelu, zove ga Boccaccio „la saetta del mio arco mossa", a i Zoranić na koncu *Planina* „jinakovo perje napravlja za stril, kû sad misli udilati, naperiti...."

Boccacciov Ameto je simbol čovjeka, koji se — po krepostima — oslobađa verigâ senzualnosti i uzdiže do shvaćanja čiste ljubavi nebeske. A to je upravo i osnovna misao *Planina*. Iznenađuje nas dakako ruho, u koje je Boccaccio zaodio svoju alegoriju: podavanje senzualnoj ljubavi s nimfama ima da simbolizira obraćenje duše na stazu kreposti. No imajući na umu *Ameta*, lakše razumijemo, što je Zoranić svoje *Planine*, sazdane na čisto kršćanskoj osnovnoj misli, prošarao mitološkim elementima i senzualnom ljubavi. Literarna moda talijanska povukla je i u tom pogledu pjesnika za sobom.

* * *

Zoranić je — vidi se po svemu — gojenac talijanske knjige. Ma da u njega nije bilo snage, da mladoj hrvatskoj književnosti sam po sebi otvori nove puteve i vidike, ipak je znao književnom djelu svojem, koje je hranu sisalo iz tuđega tla, udahnuti svoje duše. Ako i jest Zoranićevo literarno ruho posuđeno, ali bol i plač pjesnikov, što su odjeknuli u času, kad su se na narodni život naš spuštale teške tmine, bili su iskreni, potekli su od srca. Na horizontu našem nije bilo svjetle točke, koja bi dušu krijepila nadom, te je Zoranić u tom času — baš kao i Marulić — upro oči u Onoga, koji pomoći može, kad izda svaka ljudska pomoć. I upravo ta vjera pjesnikova oba-

sjava pri kraju *Planine* svjetlom zrakom nade u budućnost: Zoranić se uzda, da će narodu hrvatskom svanuti bolja vremena, a on — pjesnik njegov — sprema se na novi rad, da pjeva pjesni od „ljubavi jine“.